

Aan De Minister van Economische Zaken
Mevrouw M.J.A. van der Hoeven
Postbus 20101
2500 EC Den Haag

Datum 25 februari 2009

Onderwerp Briefadvies kredietcrisis

Kenmerk 09/515

Geachte mevrouw Van der Hoeven,

Op 2 februari vroeg u de Energieraad om advies over de invloed van de kredietcrisis en de daaruit volgende recessie op het energie- en klimaatbeleid. Samenvattend komt de raad tot een negental aanbevelingen.

- Blijf op koers met het huidige klimaatbeleid en het beleid voor energietransitie en duurzame ontwikkeling met als doel een betrouwbare, betaalbare en schone energievoorziening.
- Versnel projecten die een korte aanlooptijd hebben en snel werkgelegenheid en bestedingen opleveren, met name op het gebied van energiebesparing in de bebouwde omgeving.
- Voer voorgenomen stimuleringsmaatregelen van het kleineveldenbeleid versneld.
- Voorkom dat kennis- en onderzoeksstructuren verloren gaan: zet in op het op peil houden en effectiever maken van onderzoek en ontwikkeling en geef extra aandacht aan vakopleidingen op het gebied van de implementatie van duurzame-energietechnologie.
- Breng de grootschalige vervangingsinvesteringen die de komende jaren nodig zijn in de energie-infrastructuur versneld op gang en pas hiertoe zonodig het betreffende reguleringssysteem aan.
- Toets het huidige instrumentarium (zoals emissiehandel) op recessiebestendigheid en pas dit eventueel aan. Zorg ervoor dat capaciteit en deskundigheid van de betrokken ministeries wordt versterkt en beter gecoördineerd om de gevolgen van de recessie op energiegebied slagvaardig te kunnen opvangen.
- Stel *taskforces* in die de voorgenomen acties, waaronder ook de verlening van vergunningen, versneld aanpakken zodat nog in 2009 resultaten kunnen worden geboekt.
- Werk de gevolgen voor het beleid van een scenario met een langer durende recessie nader uit,
- Richt een energie- en klimaatfonds op om extra maatregelen te financieren en investeerders en bedrijven meer zekerheid te bieden op langere termijn.

1. Inleiding

De kredietcrisis heeft grote gevolgen voor de Nederlandse economie, en dit is dan ook onderwerp van een intens maatschappelijk en politiek debat. In de Tweede Kamer verzoekt de motie Hamer c.s. (TK 31371, nr. 71) de regering te komen tot samenhangende voorstellen voor de Nederlandse economie. Het Innovatieplatform heeft in januari gediscussieerd over innovatie en recessie en

haar bijdrage aan de ontwikkeling van samenhangende voorstellen.

De ministers van EZ en OCW hebben de Adviesraad voor Wetenschap en Technologie en de Algemene Energieraad advies gevraagd over het te voeren beleid als gevolg van de kredietcrisis en de economische recessie. Hoewel in de adviesaanvraag de nadruk wordt gelegd op innovatie en kennis heeft de Raad, in overleg met het ministerie van Economische Zaken, de aanvraag breder geïnterpreteerd.

We hopen met dit advies een bijdrage te leveren aan de vraag welke impulsen en maatregelen zowel op korte termijn een bijdrage kunnen leveren aan het verlichten van de recessie als op lange termijn het energie- en klimaatbeleid kunnen ondersteunen. De kredietcrisis kan immers ook kansen bieden.

De Raad benadrukt dat de tijd voor uitgebreid onderbouwend onderzoek voor dit advies heeft ontbroken. Hoewel de doorwerking van de recessie ook gevolgen heeft voor de energiedimensie van andere beleidsterreinen, heeft de Raad zich mede daarom beperkt tot het energie- en klimaatbeleid.

2. Analyse

De kredietcrisis heeft zich uitgebreid naar de reële economie met op korte termijn een sterk negatief effect op productie en bestedingen. Zo krimpt de Nederlandse economie in 2009 naar verwachting met 3½ %. Vooral de Nederlandse exporten hebben te lijden van een sterke terugval van de wereldhandel. De prijzen van energie en grondstoffen zijn met deze recessie sterk gedaald.

De gevolgen van de crisis die nu waarneembaar worden zijn:

- investeerders zijn voorzichtiger geworden met het nemen van risico's en banken met het verlenen van krediet. Hoewel overheden en centrale banken proberen door renteverlagingen de kosten van krediet te verlagen werkt dit nog onvoldoende door en is ook door het mijden van risico's de kredietverkrijging moeilijker geworden;
- de werkloosheid is zowel nationaal als internationaal stijgende;
- overheden moeten met miljardeninjecties en kostbare herstelplannen het financiële systeem overeind houden;
- door de economische krimp zullen de belastinginkomsten dalen en de overdrachtsuitgaven stijgen;
- de overheidsbaten uit de mijnbouw (vooral gas) dalen substantieel als gevolg van de sterk gedaalde energieprijzen.

Het is onzeker hoe lang de crisis aanhoudt en hoe sterk ze nog zal verdiepen. Hoewel verwacht wordt dat de economie zich na twee of drie jaar herstelt, is ook een scenario denkbaar waarbij er over vele jaren een zeer lage trendmatige economische groei zal zijn¹ (zoals zich in Japan heeft voorgedaan). De duur van de crisis en het langetermijneffect daarvan, zijn belangrijk voor het bepalen van de effectiviteit van maatregelen om de crisis zo goed mogelijk op te vangen. Immers, voor de korte termijn zal het voornamelijk gaan om het op gang houden van economische activiteit en werkgelegenheid. Voor de lange termijn zijn vooral structurele effecten van belang zoals de invloed op energie- en klimaatbeleid en bijvoorbeeld het verdwijnen van

¹ Zie bijvoorbeeld *Effecten van de kredietcrisis op klimaat- en energiebeleid*, CPB/PBL, 9 januari 2009.

kennisinfrastructuur.

3. Gevolgen voor energie en klimaat

Door de recessie is de olieprijs sinds de zomer van 2008 met 60 tot 70 procent gedaald en lijkt deze zich te 'stabiliseren' op het niveau van \$ 40 tot \$ 50 per vat. De belangrijkste oorzaak is een terugval van de wereldwijde vraag naar olie, de eerste daling sinds 1980. Ook de prijzen voor CO₂-emissierechten vertonen een dalende tendens omdat als gevolg van de recessie de CO₂-uitstoot zal dalen. Lagen ze vorig jaar nog rond de € 25 per ton, nu zijn ze circa € 10 per ton.

De lagere olie- en gasprijzen zijn goed nieuws voor de economieën van de energieverbruikende landen. Immers door lagere prijzen wordt de recessie minder diep omdat consumenten en bedrijven meer geld overhouden om aan andere zaken te besteden. Voor de energievoorziening en het klimaat zijn op lange termijn zijn de effecten echter negatief om de volgende redenen:

- de prikkel voor energiebesparing neemt af;
- de onrendabele top voor investeringen in meer duurzame vormen van energieopwekking neemt toe en dus neemt de aantrekkelijkheid van deze investeringen af wanneer van overheidswege geen maatregelen worden genomen om dit te compenseren. Ook het moeilijker verkrijgen van krediet speelt een negatieve rol;
- bij de olie- en gasprijzen op het huidige niveau rendeert het zoeken naar en winnen van 'moeilijk winbare olie' (bijvoorbeeld uit teerzanden) en gas niet en zullen de oliebedrijven de investeringen uitstellen of annuleren;
- door de lage olie- en gasprijzen zijn de inkomsten van producerende landen sterk teruggelopen waardoor deze in budgettaire moeilijkheden komen. Als gevolg daarvan is de verwachting dat de investeringen van de nationale oliemaatschappijen in deze landen in exploratie en productie zullen worden teruggedraaid. Dit zal een negatief effect hebben op het productieniveau van OPEC en Rusland in de toekomst;
- er kan een paradigma-shift op treden: na de recessie zouden de grote reservehouders wel eens niet meer voldoende olie beschikbaar kunnen stellen om te allen tijde aan de westerse vraag te voldoen.

Het is denkbaar dat de combinatie van bovengenoemde effecten over drie tot vijf jaar zal leiden tot een nieuwe olie- en gaskrapte wanneer de wereldeconomie weer aantrekt en de vraag weer in de buurt van de oude trendlijn zou terugkomen. Dit zou betekenen dat de prijzen weer naar grote hoogte zullen stijgen. De International Energy Agency bevestigt deze analyse in haar recent verschenen *Medium Term Outlook*.

Gedurende de recessie blijven de olie- en gasprijzen naar verwachting relatief laag. De Raad heeft al eerder bepleit dat het aanbeveling verdient om het gasproductiebeleid te heroverwegen met als doel het Groningengas langer te behouden als strategische reserve. Bij relatief lage gasprijzen is dat ook wat makkelijker uitvoerbaar.

Het valt te verwachten dat door de huidige lagere energieprijzen, de hogere financieringskosten en de risicomijdende opstelling van investeerders de doelstellingen voor energiebesparing, duurzame energie en verlaging van de CO₂-uistoot moeilijker realiseerbaar zullen zijn.

Ook dreigt het gevaar dat bedrijven die in financiële moeilijkheden komen hun uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling zullen verlagen, omdat overleven op kortetermijnprioriteit krijgt

boven de langetermijnnoodzaak voor innovatie.

De Raad verwacht dat met name bij kleinere bedrijven die zich op de markt voor duurzame technologie en producten hebben begeven de problemen het grootst zullen zijn en dat de kans op het verdwijnen van kennis en kennisinfrastructuur bij een aanhoudende recessie reëel is.

De economische recessie dreigt ook een zware hypotheek te leggen op de internationale klimaatonderhandelingen. Voor een succesvolle uitkomst van de Post-Kyoto Conferentie in Kopenhagen zal het nodig zijn het adaptatieproces in ontwikkelingslanden te ondersteunen. In totaal zal hier wereldwijd zo'n 30 tot 70 miljard dollar per jaar mee gemoeid zijn². In een periode van sterk oplopende begrotingstekorten zal het een zeer zware opgave zijn.

4. Gevolgen voor overheidsbeleid

Door bovengenoemde ontwikkelingen krijgen overheden te kampen met een aantal duivelse dilemma's. Het valt te verwachten dat door de recessie de inkomsten zullen dalen en de uitgaven zullen stijgen, terwijl de kredietcrisis het juist noodzakelijk maakt om grote bedragen te besteden aan het overeind houden van het financiële systeem.

Ook wordt van de overheden verwacht dat zij op een verstandige manier een economische impuls geven om de ernst van de recessie en de gevolgen daarvan te beperken. Vanuit veel sectoren klinkt de roep om hulp en stimulansen.

De roep om een 'New Green Deal' verwacht van de overheid dat zij de kredietcrisis, de klimaatcrisis en de energievoorziening integraal adresseert: investeringen in duurzaamheid zouden de economie aanjagen, verduurzamen en vergroenen. Tevens zou het helpen innovatie en kennis te behouden en de concurrentiepositie bevorderen.

5. Uitgangspunten voor het in verband met de kredietcrisis en de recessie te voeren beleid

De Raad is van mening dat in het licht van de gelijktijdig met de kredietcrisis optredende grote langetermijnproblemen in het klimaat en de energievoorziening (beschikbaarheid, betaalbaarheid en duurzaamheid), de urgentie van het energie- en klimaatbeleid onverminderd hoog blijft, ook al zullen de emissies van broeikasgassen en het energieverbruik tijdens de recessie tijdelijk enigszins afnemen.

De Raad heeft recent³ enkele boodschappen afgegeven die met deze urgentie samenhangen en die in de huidige situatie onverminderd van kracht blijven:

- de gasvoorziening van West-Europa is kwetsbaar;
- er komt in de toekomst weer een periode met een tekort aan olie en hoge olieprijs;
- vergaande energiebesparing is nodig, maar niet haalbaar zonder verplichtingen;
- de speelruimte voor nationaal energiebeleid is beperkt;
- ongericht stimuleren van duurzame energie heeft geen zin;
- meer duurzame energie vraagt om meer flexibiliteit;
- de CO₂-ambities zijn niet haalbaar zonder schone kolen en/of kernenergie.

² Zie AIV-Rapport Klimaat, energie, armoedebestrijding (nov. 2008)

³ Jaarverslag Energieraad 2007: *Ongemakkelijke boodschappen*

Onder de aanname dat de recessie twee tot vier jaar zal duren, waarna de economie weer opleeft en de uitstoot van broeikasgassen en het energieverbruik bij ongewijzigd beleid weer zullen toenemen, hanteert de Raad voor zijn aanbevelingen ten aanzien van het in verband met de kredietcrisis en de recessie te voeren beleid de volgende uitgangspunten:

- extra stimulansen moeten passen in de langetermijnvisie over energie- en klimaatbeleid;
- extra stimulansen moeten economische activiteit en werkgelegenheid, bij voorkeur in Nederland, gedurende de recessie bevorderen;
- extra uitgaven leveren potentieel extra inkomsten op in de toekomst en worden daarmee een voorschot dat later kan worden terugverdiend, of extra uitgaven bestaan uit het naar voren halen van onvermijdelijke uitgaven in de toekomst.

6. Aanbevelingen

Aanbeveling 1: Blijf op koers

De langetermijnvisie en -doelstellingen voor het klimaat- en energiebeleid dienen te worden gehandhaafd. Noch de urgentie, noch de richting van het transitieproces behoeven aanpassing. De plannen in het kader van Schoon en Zuinig (energiebesparing, duurzame energie en CO₂-reductie), het verbeteren van de voorzieningszekerheid, de gasrotonde, het kleineveldenbeleid, het voorbereiden van een beslissing voor het volgende kabinet over kernenergie et cetera moeten van kracht blijven.

Door de lagere energie- en CO₂-prijzen zullen de kosten om deze plannen uit te voeren ten tijde van een recessie stijgen. Dit komt neer op hogere subsidies, een sterkere fiscale stimulans met lagere inkomsten of scherpe normen en verplichtingen. Mocht dit om budgettaire of politieke redenen onverhoopt niet realiseerbaar zijn dan zullen uiteindelijk scherpere prioriteiten moeten worden gesteld. Naar de mening van de Raad hebben dan onderzoek en ontwikkeling -inclusief demonstratie- en energiebesparing voorrang.

Het aanwezige innovatieve vermogen kan verder worden gefaciliteerd door middel van een aangepaste combinatie van harde en zachte maatregelen (liefst op EU-niveau) om bestaande lock-in situaties van verouderde en minder efficiënte technologieën en andere weerstandsfactoren tegen energiebesparingsmaatregelen en soortgelijke efficiëntieverbeteringen te reduceren. De raad verwijst hiervoor naar zijn recente adviezen⁴, waarin tal van aanbevelingen voor een dergelijke aanpak zijn opgenomen.

Aanbeveling 2: Werkgelegenheid en kortetermijnmaatregelen

Bij kleine projecten, met name energiebesparingsprojecten in de gebouwde omgeving (zoals isolatie, efficiëntere apparatuur, benutting van restwarmte) zijn de aanlooptijden kort. Een extra stimulans hier in de vorm van goedkope financiering, al dan niet in combinatie met overheidsgaranties, en fiscale voordelen (waaronder het van energieprestaties afhankelijk maken van de overdrachtsbelasting) kan daarom op relatief korte termijn tot meer bestedingen en werkgelegenheid leiden en is daarmee een uitgelezen mogelijkheid.

Met name valt winst te behalen in energie-efficiency in de gebouwde omgeving, zowel in de

⁴ Zie bijvoorbeeld *Een graadje slimmer*, november 2006 en *Energietechnologie voor de toekomst: leren en stimuleren*, maart 2007.

particuliere sector als bij de door woningbouwcorporaties beheerde voorraad, waarbij gemeenten en provincies met aanvullende inzet van middelen kunnen voortbouwen op door de rijksoverheid snel tot stand te brengen generieke regelingen en overeenkomsten. Daarmee kan ook worden bevorderd dat isolatieprojecten en dergelijke die op dit moment vanwege de (tijdelijk) lagere energieprijzen niet ter hand worden genomen naar voren worden gehaald. Bij hogere energieprijzen verdient dat zich snel terug. Wel vergt dit vergt extra capaciteit en het opleiden van extra personeel in deze sector. Deze benadering kan ook in de kantorensector worden toegepast.

De Raad wijst er bovendien op dat er bij overheid en semi-overheid zelf ook nog veel te verbeteren valt op het gebied van energie-efficiëntie bij gebouwen, scholen, ziekenhuizen en zwembaden. Hier zouden investeringen die uiteindelijk later toch moeten gebeuren naar voren kunnen worden gehaald. Meer algemeen zouden daarnaast de plannen voor duurzaam inkopen door overheden en semi-overheden versneld kunnen worden ingevoerd.

Als uitgangspunt is genoemd dat de bestedingen tijdig hun effect moeten hebben. Grote energieprojecten als centrales, windparken en grote WKK-installaties hebben een lange aanlooptijd voordat bouwactiviteiten kunnen beginnen. Een extra impuls geven aan dit soort projecten zal daarom weinig tot geen invloed hebben op de bestedingen en werkgelegenheid in 2009/2010, maar zal bij een onverhoopt aanzienlijk langer duren van de recessie wel tijdig opnieuw moeten worden overwogen.

Voorts moet, de eerste aanbeveling indachtig, worden voorkomen dat grote (demonstratie-) projecten door de recessie ernstige vertraging oplopen omdat dan de langetermijndoelstellingen in gevaar komen. Los van de kredietcrisis is enige vertraging hierbij echter wel te verwachten omdat de laatste jaren de prijzen voor staal, apparatuur en contractordiensten zeer sterk zijn opgelopen. Investeerders verwachten nu een forse daling van deze prijzen en hebben daarom de neiging om werkzaamheden die nog niet zijn vastgelegd in afwachting hiervan enigszins uit te stellen. Naar onze mening hoeft dit geen dramatische gevolgen te hebben. Temeer niet omdat de economische krimp die de komende tijd aan de orde is ook leidt tot een daling van de vraag naar (gas en) elektriciteit zodat de eerder als noodzakelijk geachte uitbreidingsinvesteringen voor elektriciteitsopwekking ook wat uitstel kunnen hebben.

Aanbeveling 3: Exploratie en productie

Er is een aantal factoren gerelateerd aan de kredietcrisis waardoor de exploratie- en productie-activiteiten in de wereld teruglopen:

- de lage olie- en gasprijzen;
- de sterk gestegen kosten van apparatuur en service verleners. In de laatste 4 jaar zijn deze kosten meer dan verdubbeld, waardoor volgens de IEA de gemiddelde kostenoverschrijding van projecten meer dan 100% is geweest;
- de problemen met het verkrijgen van kredieten vooral bij kleine spelers en bij toeleveranciers;
- het feit dat in een aantal landen de exploratie- en productieregimes tijdens de periode van hoge prijzen zijn aangepast ten gunste van *government take*.

In Nederland spelen deze factoren in de exploratie en productie een kleinere rol en doet zich thans een mogelijkheid voor om de strategische energiepositie te versterken. Met het naar voren

halen van investeringen in het kader van het lopende kleineveldenbeleid, invoering van de voorgenomen stimuleringsmaatregelen en nog aantrekkelijker maken hiervan voor de periode 2009-2011 kan enerzijds een ongunstig uitstel van de activiteiten in Nederland worden voorkomen en anderzijds een deel van de vrijkomende goedkopere apparatuur en services voor Nederland worden aangetrokken. Dit zou met name het activiteitsniveau van de kleinere spelers positief kunnen beïnvloeden.

Tenslotte moet worden opgemerkt dat in deze sector nog steeds een tekort bestaat aan goed opgeleide vakmensen. Dit biedt kansen voor omscholing en begeleiding van werk naar werk.

Aanbeveling 4. Op peil houden onderzoek, ontwikkeling, opleiding en behoud van kennis
Bedrijven die een overlevingsstrijd voeren hebben vaak de neiging om in de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling te snijden. Houdt de crisis langer aan dan ontstaat het gevaar dat er structureel kennis en menselijk kapitaal verdwijnt, het eerst bij kleinere en later ook bij grotere bedrijven. Dit is in zijn algemeenheid ongewenst voor de toekomst van de Nederlandse economie, maar dit geldt zeker ook op het gebied van energie en klimaat omdat daar juist veel technologische vooruitgang noodzakelijk is. Het gebied van nucleaire kennis, inclusief dat van radioactief-afvalverwerking, voor medische- en energietoepassingen hoort hier ook bij.

De overheid zou hoge prioriteit moeten geven aan het voorkomen van dit fenomeen door (tijdelijke) subsidies of fiscale maatregelen. Ook dienen de onderzoeksbudgetten van de Nederlandse kennisinstellingen op energiegebied tenminste op peil te worden gehouden en in sommige gevallen, ter compensatie van het wegvallen van industrieel onderzoek, te worden verhoogd. Op nucleair gebied zal de vervanging van de hogefluxreactor te Petten van groot belang zijn voor behoud van de nucleaire infrastructuur.

Aan de hand van een snelle doorlichting van de kwetsbaarheid van publieke en private kennisinstellingen op energiegebied, met verschillende scenario's naar omvang en duur van de recessie, kan bepaald worden welke voor Nederland relevante maatregelen doorgevoerd kunnen worden.

Verder dient zorgvuldig te worden gevolgd of de succesvolle acties om het aantal bètastudenten te verhogen wellicht teniet worden gedaan door dalende rekruteringsniveaus van bedrijven, waardoor de perspectieven voor een baan bij afgestudeerden wegvallen. Mocht deze situatie zich voordoen, dan moet ernstig worden overwogen meer (tijdelijke) banen bij door de overheid gesubsidieerde kennisinstellingen te creëren waardoor het kennispotentieel behouden blijft voor betere tijden. Bovenstaande geldt voor geavanceerde technologie in de onderzoeksfase maar zeker ook voor de implementatie van bestaande technologie.

Het opleiden van mensen op het gebied van implementatie van duurzame technologie, denk aan adviseurs op het gebied van energiebesparing, installateurs van hoogrendementsketels of woningisolatievaklieden, heeft een sterk positief effect op zowel de duurzame technologische ontwikkelingen in de Nederlandse economie als op het terugdringen van werkloosheid. Leegloop en tijdelijke arbeidsduurverkortingen moeten zoveel mogelijk gebruikt worden voor dergelijke opleidingen en trainingen.

Aanbeveling 5. Vervanging energie-infrastructuur versneld op gang brengen

Grote delen van de energienetwerken zijn gedurende de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw aangelegd. Dit betekent dat het aantal componenten dat, wegens het bereiken van het einde van de levensduur moet worden vervangen, in de komende jaren sterk zal toenemen. De Raad is bezig met een verkenning van deze vervangingsgolf. Inmiddels is wel duidelijk dat het van groot belang is te voorkomen dat toename van storingen als gevolg van veroudering steeds meer tijd en geld gaan vragen waardoor preventief vervangen in het gedrang raakt. Dit leidt immers tot nog meer storingen waardoor een vicieuze cirkel kan ontstaan. Beter zou zijn de onvermijdelijke vervangingsinvesteringen naar voren te halen. In overleg met netwerkbedrijven en de Energiekamer zou dit binnen het reguleringskader kunnen⁵. Een preventief vervangingsbeleid leidt tot hogere vervangingsinvesteringen dan de afgelopen jaren, waarvoor de gereguleerde tarieven, die gebaseerd zijn op de historische kosten, geen ruimte bieden. Een preventief vervangingsbeleid zou daarentegen een zeer interessante stimulering van de economie kunnen betekenen aangezien:

- dit snel opgestart zou kunnen worden. Het vereist niet of nauwelijks vergunningen en kost slechts beperkte voorbereidingstijd. In 2009 moet een actieplan gereed kunnen zijn,
- het in totaal in de jaren 2010 en later om ca €300 miljoen jaarlijks aan investeringen kan gaan met een hoge nationale toegevoegde waarde.

Tussen de netbeheerders, de Energiekamer en de Minister van Economische zaken zou op korte termijn een programma voor het naar voren halen van deze vervangingsinvesteringen met passende gereguleerde tarieven overeengekomen kunnen worden.

Aanbeveling 6. Aanpassen instrumentarium, optimaliseren overheidsaanpak

Om de eerste aanbeveling van dit advies ('blijf op koers') te realiseren moet worden nagegaan in hoeverre het instrumentarium om de doelstellingen van het energie- en klimaat beleid te bereiken recessiebestendig is. Zo ligt het voor de hand dat bijvoorbeeld de doelstellingen gedurende de recessie makkelijker binnen bereik komen door het inzakken van de productie als gevolg van negatieve economische groei. Dit betekent voor het emissiehandelssysteem een lagere CO₂-prijs en daarmee minder stimulans voor structurele CO₂-emissiereductie.

Anderzijds wordt het nog belangrijker om te voorkomen dat de voor de Nederlandse economie zo belangrijke mondiaal concurrerende energie-intensieve industrie -zoals staal, chemie, petrochemie, raffinage- uit ons land verdwijnt door een verslechterende concurrentiepositie tijdens een periode van zeer moeilijke marktomstandigheden.

Het wordt dan des te belangrijker om op Europees niveau het handelssysteem zo slim te ontwerpen dat deze bedrijven een drijfveer houden om zuiniger met energie om te gaan, zonder aan concurrentiekracht in te boeten. Tegelijkertijd zouden emissieplafonds moeten worden aangepast aan de lagere productieniveaus als gevolg van vraaguitval. De als alternatief veel besproken normen op basis van *benchmarking* en *performance rating* komen daarbij in beeld als een voor de hand liggende oplossing.

In de regel zal het kabinet bij de eerstvolgende herziening moeten bezien of de instrumenten, waaronder ook meerjarenafspraken en convenanten, moeten worden aangepast. Als de overheid ziet aankomen dat de doelen niet bereikt worden dan zal dat eerder moeten gebeuren.

⁵ De raad zal in mei 2009 een uitgebreid advies over energie-infrastructuur uitbrengen.

In tijden van crisis is een nog slagvaardiger en beter gecoördineerde aanpak vanuit de verschillende bij het energie- en klimaatbeleid betrokken departementen van groot belang. De extra maatregelen vergen bij de overheid extra capaciteit en het poolen en optimaal inzetten van schaarse beschikbare deskundigheid. Met name de ministeries van EZ en VROM worden uitgenodigd hier aandacht voor te hebben.

Aanbeveling 7: Vergunningen en prioriteiten overheden

Een van de meest goedkope en effectieve manieren om een impuls te geven aan nieuwe activiteiten met positieve werkgelegenheidseffecten is het versnellen van de procedures en van de vergunningverlening. Er staan nog steeds veel grote en kleine energieprojecten op energiegebied in de startblokken in afwachting van een vergunning. Provincies en gemeenten spelen hierbij een belangrijke rol.

Het is van groot belang de procedures te bekorten, hindernissen op te ruimen – zoals ingezet met de Wabo- en hiervoor extra mankracht in te zetten.

De aanbeveling is daarom om zowel ten behoeve van de bovengenoemde aanbevelingen als voor het verkorten van vergunningprocedures per onderwerp speciale *taskforces* met hiervoor vrijgemaakte medewerkers in te zetten die als opdracht krijgen doelstellingen binnen scherpe tijdslimieten te realiseren. Immers, voor de werkgelegenheidseffecten van de aanbevolen impulsen is het gewenst dat bij voorkeur al in 2009 de hand aan de ploeg kan worden geslagen.

Aanbeveling 8: Een scenario van een langdurige recessie

In dit advies worden vooral de maatregelen bij een recessie van (relatief) korte duur geadresseerd. Er is echter ook een scenario denkbaar waarbij sprake is van een langer durende stagnerende economische groei. Aanbevolen wordt de daaraan verbonden risico's voor het energie- en klimaatbeleid en de mogelijke gevolgen voor het beleid onder zo'n scenario ook nader uit te werken zodat de in het kader van de veronderstelde korter durende recessie te nemen maatregelen zo nodig snel kunnen worden bijgesteld of aangevuld.

Aanbeveling 9: Een energie- en klimaatfonds

De Raad realiseert zich dat een aantal van bovenstaande aanbevelingen een aanslag zullen doen op de, door de economische recessie toch al beperkte, financiële middelen van de overheid en het particuliere bedrijfsleven.

In verband met de continuïteit van investeringen en activiteiten op het gebied van de energievoorziening en het klimaatbeleid is het minstens zo belangrijk dat er voor bedrijven en investeerders voldoende zekerheid bestaat om verantwoord te kunnen (blijven) investeren. Die zekerheid wordt al aanzienlijk beperkt door de onzekerheden rond de ontwikkeling van de energieprijzen, de CO₂-prijs en -helaas- ook de ongunstige ervaringen met de inzet van ondersteunend overheidsinstrumentarium in de afgelopen jaren. Ook nu zijn er al weer tekenen dat de nog in te vullen omvang van de SDE-regeling van EZ volgend jaar alweer ter discussie zal komen te staan. Wanneer de regering ernst wil maken met het benutten van de mogelijkheden om op het gebied van energie en klimaat -als belangrijkste pijlers van een duurzame economie op langere termijn- extra maatregelen te nemen in het kader van de bestrijding van de huidige recessie, zal aan dit knelpunt de nodige aandacht moeten worden gegeven.

Door een energie- en klimaatfonds op te zetten kan hieraan in belangrijke mate worden bijgedragen en tevens worden voorzien in aanvullende financiering van door de overheid te maken kosten.

De Raad beveelt daarom aan op korte termijn een apart Energie- en Klimaatfonds in te stellen waaruit de in het kader van het economisch herstelplan te nemen extra maatregelen op het gebied van energie- en klimaatbeleid kunnen worden bekostigd. De initiële voeding van dit fonds zou bijvoorbeeld kunnen worden gevonden uit:

- een inbreng van een deel van de inkomsten van de verkoop van de energiebedrijven,
- de verkoop van een minderheidsbelang (bijvoorbeeld 1/3), aan Nederlandse institutionele beleggers, van het staatsbelang in Gas Transport Services en Tennet,
- een kleine tijdelijke extra heffing op energieproducten (motorbrandstoffen, elektriciteit of gas) voor particulieren zolang de olieprijs onder de \$70 per vat blijft en in ieder geval niet meer dan twee jaar.

7. Tot slot

De Raad is van oordeel dat met het in bovenstaande aanbevelingen opgenomen pakket van maatregelen wordt bijgedragen aan de versterking van de economie en de arbeidsmarkt en dat hiermee binnen de kaders van het bestaande energie- en klimaatbeleid voor de komende jaren een significante intensivering aan investeringen in duurzame groei op het gebied van infrastructuur, innovatie, energiebesparing en energievoorzieningszekerheid kan worden gegeven.

Wij zijn gaarne bereid bovengenoemd advies in meer detail toe te lichten. Ook zijn wij bereid mee te denken over een verdere uitwerking van de aanbevelingen.

Tenslotte wil de Raad, wellicht ten overvloede, benadrukken dat de omstandigheden vragen om urgentie en actie.

Hoogachtend,

Ir. P.H. Vogtländer
(Voorzitter)

Deze brief is ook gericht aan Minister Plasterk, OCW

Cc

- Minister van VROM,
- Minister van WWI,
- Minister van FIN